

Hoe verder na de verkiezingen zonder afrekening?

André Mommen

De verkiezingsuitslagen van 21 mei 1995 zijn door velen achteraf met een zekere opluchting begroet. Uiterst rechts is niet echt verder doorgestoten naar apocalyptische percentages. De liberalen gingen wel vooruit, maar Guy Verhofstadt slaagde er andermaal niet in om het dominante blok van sociaal-democraten en christen-democraten val te brengen. Voor de VLD dreigt dus opnieuw de wachtkamer van de macht, tenzij de partij met behulp van een zoenoffer alsnog bij de CVP in de gratie kan komen. Maar de CVP is in elke variant van plan om de hoogste prijs te vragen: De SP werd niet gehalveerd, zoals verwacht, maar ging zelfs vooruit. Een affaire als 'Agusta' had dus geen greep op de kiezers. Ook de VU overleefde het vagevuur van de verkiezingen. Terwijl Agalev werd geconfronteerd met haar eigen zwakte en verloor aan de SP. Maar in Wallonië verloren PS en PSC veel kiezers aan de liberale PRL van Jean Gol en, hoewel uiterst rechts vooruitging, was de doorbraak van het FN minder dan gevreesd. Kortom, dat zijn de commentaren die in de media weerklonken toen de stemmen geteld waren.

Maar een bespreking van de verkiezingsuitslagen is niet zo interessant als die discussie niet gebeurt met het oog op hetgeen de komende jaren gaat gebeuren. Verkiezingen leiden immers altijd tot coalities of tot het ontbinden van coalities als de consensus ontbreekt rond bepaalde politieke problemen en de formules om die op te lossen of te bevriezen. Wat dat betreft kan men zeggen dat de voorbije verkiezingen weinig of niets hebben opgelost, hoewel België aan de vooravond staat van een aantal politieke en sociale conflicten. Welke zijn dat?

Ten eerste is er de onzekerheid over de toekomst van de Belgische federale staat. Het proces van federalisering met als eindpunt de volledige scheiding van Vlaanderen en Wallonië is geenszins gestopt. Men kan wel beweren dat iemand als Dehaene, indien hij zijn zin krijgt, de huidige structuren zal willen stabili-

seren. Maar hoe machtig is Dehaene in de huidige staat? Over welke bondgenoten beschikt hij?

Een tweede kwestie - en die lijkt onverbrekkelijk samen te hangen met de vorige - is de toekomst van de Sociale zekerheid. Daarbij gaat het niet alleen om een eventuele stelselwijziging (minder solidariteit en meer neo-liberaal egoïsme), maar ook of de solidariteitsband tussen Wallonië en Vlaanderen zal worden doorgeknipt.

Een derde punt is uiteraard de financiering van het economisch groeimodel. Daarbij gaat het niet alleen om de inschakeling van de vele werklozen via een of ander systeem van arbeidstijdverkorting en lastenverlichting voor bedrijven, maar ook om de kwaliteit van het leven (hoeveel deregulering en flexibiliteit voor de arbeidskracht?).

Een vierde conflictpunt is de financiering van de milieuvorstellen. Daarbij gaat het niet enkel en alleen om de eco-taks, maar om het aanpakken van de totale vervuiling. De toekomst van de bio-industrie kan men in één adem noemen met de oppervlaktewateren die door industrie, landbouw en riolen vervuild worden. Tenslotte mag men niet vergeten dat de sociale problemen in de grote steden en de geïndustrialiseerde gebieden hebben geleid tot samenlevingsconflicten tussen migrantenbevolkingen de zogenaamde 'kansarmen' van autochtone origine. Deze problemen hebben alles te maken met het kapitalistische groeimodel en de positie van België in het kapitalistisch wereldsysteem.

1. De separatistische dreiging

De federalisering van de Belgische staatsstructuur is 'definitief' in die zin dat er geen sprake meer is van een terugkeer naar het unitarisme. Ideologisch is het 'Belgicisme' dood. Het brengt geen massa's meer op de been en 'unitaristische' partijen trekken nauwelijks kiezers. Het FN mag dan wel unitaristisch zijn, maar het mobilisatiethema is niet het herstel van de Belgische nationale staat. Trouwens, het FN is een francofone partij die in Brussel groeide en daarna aanhang wierf in de provincie Henegouwen. De enige unitaristische reflex vindt men bij de groenen van Ecolo en Agalev, maar dat unitarisme is niet ideologisch getint, doch humanistisch-tolerant. Het is in wezen een anti-politieke reflex tegen een thema dat men negeert, want het milieu kent blijkbaar geen culturen en grenzen, geen volkeren of naties. Deze laatste erkennen is een vrijbrief verlenen aan het egoïsme.

Daarmee zijn dan ook alle ideologische krachten geteld die eventueel een verder uiteenvallen van België kunnen tegengaan. De oude traditionele unitaristische krachten hebben intussen allemaal afgehaakt.

De grote unitaristische kracht was de conservatieve katholieke bourgeoisie, maar haar partij, de PSC, wordt vandaag gedomineerd door de christen-democratische vleugel. De liberale bourgeoisie heeft zich, na een pijnlijke metamorfose en veel interne ruzies, bekeerd tot het federalisme. Bij sommigen is *dat* niet van harte gegaan, maar in Vlaanderen heeft Verhofstadt de PVV en later de VLD op zuiver federalistisch standpunt verankerd. De Vlaamse liberalen willen net hun federalistische pleidooien zeer ver gaan, maar doen dat niet uit ideologische motieven. Ze willen immers de solidariteit met Wallonië loslaten omdat dit kan leiden tot lastenverlichting in Vlaanderen.

De sociale zekerheid is evenwel de laatste belangrijke band tussen Vlaanderen en Wallonië. Die band doorknippen, betekent automatisch dat de twee landsdelen u.t. elkaar gaan, omdat ze daardoor totaal aangewezen zullen zijn op eigen middelen om hun bevolking de nodige sociale bescherming te verschaffen. Geen gemeenschappelijke sociale zekerheid meer, geen Belgische federale staat meet. Zo simpel is het.

Natuurlijk kan men wijzen op het feit dat het nog altijd de centrale staat is die grotendeels de belastingen int en die daarna verdeelt over de onderdelen. Maar dat is een kwestie van boekhouden. Beide deelstaten hebben de instrumenten voor het uitgeven van het geld en belastingen innen is een kwestie van het geld niet meer overmaken naar het ministerie van Financiën in Brussel, maar het in eigen hand houden.

Uiteraard zijn er ook institutionele obstakels en voetklemmen. De Koning zit nog op zijn troon. Doch hij benoemt enkel nog maar de federale regering. De deelstaten benoemen zelf hun regeringen. Wat neerkomt op het coöpteren door de partijleiders van het ministeriële personeel. In de deelstaten regeren dus de (dominante) politieke partijen en hun partijleiders zonder dat er een moderator in de persoon van een staatshoofd manipulatief kan optreden. In Vlaanderen en Wallonië heeft de participatie dus gezegevierd. In het gewest Brussel is dat al enkele jaren eerder gebeurd.

Een andere institutionele klem is het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde. Dat laatste restje institutioneel unitarisme heeft men niet willen opruimen toen men de provincie Brabant opdeelde. Met alle gevolgen van dien. De kwestie van de vertegenwoordiging van de francofonen in de Brusselse 'rand' bleef dus niet geregeld. Voor Kamer en Senaat kiezen zij, evenals de Vlamingen, uit een

aanbod van Vlaamse en francofone partijen. Maar voor de Vlaamse Raad hebben de francofonen uit de 'rand' dat recht niet meer, omdat hier Halle-Vilvoorde een Vlaamse kieskring is. Dat leidt tot ongerijmdheden. Zo. zit de FDF'er Christian Van Eyken nu als verkozenen uit de Brusselse 'rand' in de Vlaamse Raad. De provincieraad van Vlaams-Brabant telt eveneens francofone verkozenen. Dat kan leiden tot incidenten indien een zittende meerderheid afhankelijk wordt van die francofone stemmen. Dus de splitsing van het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde voor de nationale verkiezingen zal automatisch ter sprake komen bij een volgende botsing en dan vliegen meteen alle machiavellistische overwegingen van zowel Vlaamse als Waalse kant om deze anomalie te handhaven, overboord.

Uiteraard bestaan de unitaire instellingen als rijkswacht, nationale bank, post, etc. nog altijd. Maar wat is mooier dan om met eigen Vlaamse en Waalse postzegels uit te pakken? Het 'eigen volk' is immers toe aan kraaiende hanen en klauwende leeuwen als emblemen op brieven en ansichtkaarten. Alles wat het leven aangenaam en eenvoudig maakt, zal door de publiek opinie toegejuicht worden. Dit separatisme zal het gevolg zijn van een pure institutionele dynamiek. De voorbije verkiezingen hebben dat voorlopig nog even verhuld, maar dat was zuiver incidenteel doordat de verkiezingen voor het federale parlement tegelijk met die voor de raden werden gehouden. De bedoeling is dat er zich asymmetrische coalities (want geen enkele partij bezit in de raden een absolute meerderheid) kunnen vormen op federaal en deelstaat niveau. De deelstaatregeringen zullen er zeker naar streven om het maximum te halen uit de Belgische boedel en zullen zich als dissidente machtscentra ontwikkelen ten aanzien van de federale regering. Hierdoor zullen de spanningen tussen de deelstaatregeringen toenemen en zullen de dominante partijen (CVP in Vlaanderen en PS in Wallonië) gedwongen worden te kiezen tussen hun federale en regionale belangen. Hoe lang zal de CVP een keuze tussen Dehaene en Van den Brande kunnen uitstellen als beiden hun populariteitsmachine in werking brengen? Het is ook niet uitgesloten dat de CVP voor Vlaanderen zal kiezen. Er zijn immers nog de electorale redenen, zoals het oppeuzelen van de kiesaanhang van de VU of het neutraliseren van de Vlaamse dadendrang van de VLD.

2. De toekomst van de welvaartsstaat

De overlevingskansen van de Belgische federale staat zijn in belangrijke mate afhankelijk van de wil van de Vlaamse politieke en sociale krachten om de solidariteit tussen Wallonië en Vlaanderen min of meer gaaf te houden. Over die

sociale transferten is al het een en ander gezegd en geschreven. Vlaanderen zou vele miljarden pompen in het armlastige Wallonië en dat laatste zou maar al te graag op de kap van het nijvere en doelmatige Vlaanderen willen leven. In Wallonië geeft men meer uit aan gezondheidszorg per hoofd van de bevolking. De bevolking is er iets meer vergrijsd dan in Vlaanderen en er zijn ook veel meer oudere woningen. Men leeft er ook ongezonder. Wat de werkloosheid betreft, is het er al niet beter gesteld.

Het verbreken van de solidariteit tussen Noord en Zuid is evenwel slechts één dimensie van het debat over de welvaartsstaat. Men heeft gemerkt dat dit communautaire thema door toedoen van de neo-liberale campagne van Verhofstadt overstemd werd door een discussie over de grondslagen van het stelsel van de sociale zekerheid. De VLD van Verhofstadt wil afstappen van het solidariteitsbeginsel bij het financieren van het stelsel ten voordele van het verzekeringsmodel op commerciële grondslag.

De argumenten van de neo-liberalen om af te willen stappen van het solidariteitsbeginsel zijn veelvuldig (doelmatigheid, efficiency, financierbaarheid, rechtvaardigheid, beheersbaarheid), maar het belangrijkste motief is wel de betaalbaarheid. Wat dit laatste betreft willen de neo-liberalen de betaalbaarheid koppelen aan de individuele keuze bij het samenstellen van een verzekeringspakket, zonder erbij te zeggen dat wie niet kan betalen of zich niet kan verzekeren, verwezen wordt naar het absolute minimum van het OCMW.

Tijdens de voorbije verkiezingscampagne werd er een duidelijke scheidingslijn getrokken tussen neo-liberale beeldenstormers en tegenstanders van een neo-liberale verbouwing van het gemeenschappelijk huis. De neo-liberalen kreeg met hun thema niet de verhoopde doorbraak in Vlaanderen. In Wallonië hield de PRL zich wijselijk bij het belastingthema en is daar nu relatief groter geworden dan de VLD in Vlaanderen. Maar dat betekent uiteraard niet dat de PRL in een eventuele coalitie de vele neo-liberale voorstellen niet zou kunnen steunen. De PRL is enkel in principe tegen een loskoppelen van de solidariteit tussen Noord en Zuid, niet tegen neo-liberale 'verbeteringen' aan het pensioenstelsel. De PRL weet ook dat dogmatici als Verhofstadt in een Belgische of Vlaamse context niet het eeuwige politieke leven bezitten en dat politiek bedrijven zonder compromissen te sluiten alleen maar lucht verplaatsen is.

Dit gegeven en het feit dat de verkiezingsuitslag niet in de richting van een neo-liberale revolutie heeft geweest, wil nog niet zeggen dat er de komende jaren niet aan het stelsel zal worden getimmerd. Tobback heeft er immers voor gewaarschuwd dat de SP als de 'pensioen-partij' erbij wil zijn als er over de sociale zekerheid en de pensioenen zal worden gepraat. Want ovei veranderingen

in de sociale sector zal zeker worden onderhandeld. Desnoods met de liberalen erbij, maar dan volgens de techniek van de 'pacten'.

Rest uiteraard de vraag of het beschikbare politieke personeel dat zich zal bekommeren over deze moeilijke kwestie, de lange adem in huis zal hebben om zonder nieuwe electorale confrontaties dit probleem op korte termijn te regelen. Want het 'vertrouwensvotum' dat de SP van de Vlaamse kiezers kreeg, is een electoraal kapitaal dat wel eens vlug zou kunnen verwateren en veel zal nu afhangen van de politieke handigheid van Louis Tobback om de SP alsnog op strategische posities te houden.

Tijdens de verkiezingscampagne merkte men dat zowel de CVP als de SP een front hebben gevormd tegen de neo-liberalen van Verhofstadt. Maar nergens hebben beide partijen duidelijk gemaakt hoe zij de financieringsproblemen zullen oplossen. De CVP zit eensgezind op de 'Maastricht-norm' en heeft de 'sociale norm' daarvan afhankelijk gemaakt. De SP en de PS zitten samen in een defensieve positie. Dat komt niet alleen doordat 'Agusta' nog niet is verteerd, maar ook doordat beide partijen geen duidelijke perspectieven voor ogen hebben bij het omvormen van de welvaartsstaat. Beide partijen klampen zich wel vast aan het solidariteitsprincipe, maar ze zullen zeker de stap in de richting van een verdere 'responsabilisering' aanvaarden met de mededeling dat bepaalde risico's op privé basis financierbaar moeten kunnen zijn en dat naast een wettelijk pensioen een kapitalisatiestelsel mogelijk moet zijn. Tenslotte zal het debat dan gaan over de mate en het tempo waarin deze hervormingen zullen worden doorgevoerd en wat de collectieve prijs van de solidariteit zal mogen bedragen. Dat is immers de mening van de CVP, de onontbeerlijke coalitiepartner voor de socialisten aan beide zijden van de taalgrens. Daarbij moeten de socialisten voorzichtig zijn met hun dwarsliggen, omdat de CVP altijd tot een coalitiewisseling kan besluiten. Indien de VLD nu Verhofstadt naar Toscane in ballingschap stuurt, dan is het perfect mogelijk dat een al te recalcitrante PS-SP in de federale coalitie verwisseld wordt voor de PRL-VLD. Heeft Herman De Croo al niet vaker verzekerd dat hij zijn wortels in het sociale liberalisme heeft? En komt Jean Gol niet over als de ware federeerder van Waalse en Brusselse liberalen en FDF'ers?

3. Een haalbaar economisch groeimodel

De financiering van de welvaartsstaat is in het verleden gebeurd uit de economische groei. Soms gebeurde dat voluntaristisch, d.w.z. in een periode dat

de druk van de arbeidersbeweging zo groot was, dat de regeringen en de ondernemers toch maar besloten om 'onredelijke' lasten op zich te nemen. Die prijs betaalde men graag om 'erger' te voorkomen. Zonder dat 'erger' in het achterhoofd was na de oorlog nooit een Sociaal Pact getekend en zeker niet uitgevoerd.

Toen de crisis zich in de jaren zeventig aftekenende hebben de Belgische regeringen de Sociale zekerheid vooral op krediet gefinancierd. Daaruit resulteerde een enorme staatsschuld van nu rond de tien duizend miljard frank. Die schuld drukt met zijn lasten op de bevolking, vooral op diegenen die geen belastingfraude kunnen plegen.

Van een snel afbouwen van de staatsschuld is geen sprake, want die groeit autonoom aan doordat men geld leent om aan de renteverplichtingen te voldoen. Afbouwen van de staatsschuld kan alleen door meer belastingen te heffen en versneld af te lossen. Maar de voorbije belastingverhogingen gebeurden vooral om de rente op de staatsschuld te kunnen betalen. Vandaar dat de laatste jaren de regeringen vooral hun hoop hebben gevestigd op een versnelde economische groei. Dat genereert immers meer staatsinkomsten door het aangroeien van de te verdelen koek van het nationaal inkomen en door de creatie van nieuwe arbeidsplaatsen dalen de lasten van de werkloosheid.

Hoe aan die economische groei komen? Deze vraag heeft niemand tot op heden kunnen oplossen, omdat de Belgische economie volstrekt afhankelijk is van het omringende buitenland en het slachtoffer kan worden van allerlei oncontroleerbare mechanismen zoals monetaire fluctuaties (speculatie tegen de frank) en stijgende grondstoffenprijzen (vooral van energiedragers als olie en aardgas). Wat voor de regeerders als beleidsinstrumenten overbleef, was het streven naar een harde frank, waardoor de inflatie en rentevoeten laag bleven. Voorts had men nog de fiscale gunstmaatregelen, de exportpromotie en vooral het handhaven van de concurrentiekracht van de ondernemingen als beleidsinstrumenten. Dat laatste kwam uitsluitend neer op het drukken van de loonkosten, dus van de binnenlandse koopkracht. Hierdoor werd wel het inkomen uit exportinbrengsten op peil gehouden, maar bleven de binnenlandse bestedingen van de loontrekkers achterop hinken, waardoor het conjuncturele herstel vertraagde en zelfs ondermaats bleef. Weg dus de illusie dat economische groei op grond van exportaanzwengeling tot vermindering van de werkloosheid moest leiden.

Naar het zich laat aanzien hebben noch de SP-PS, noch de CVP-PSC een antwoord op dit dilemma dat kiezen voor de harde frank automatisch kiezen is voor werkloosheid. Sterker nog: de Nationale Bank, al sinds jaar en dag de architect van de strategie van de harde frank, wordt geleid door de CVP'er Fons

Verplaatse en die geldt als de bedenker van het laatste verkiezingsprogramma van de CVP en als de steunpilaar van Dehaene.

Economische groei zou men ook kunnen stimuleren door het verbeteren van het exportpakket, maar dat vereist staatssteun aan investeerders en aan produktontwikkelaars. Dat geldt voor steun aan investeringen en ontwikkeling is er evenwel niet. Economische groei zou men ook kunnen bevorderen door het aanzwengelen van de binnenlandse consumptie van de laagstbetaalden en vooral door het aan het werk krijgen van de meeste werklozen. Doch dat laatste zou een forse overheveling van inkomen van de rijken naar de openbare en private dienstverlenende sectoren vereisen. Is daar een sociaal en politiek draagvlak voor te vinden? Het maximaal haalbare was tot nu toe het opzetten van gemeentelijke klusjesdiensten die geen investeringen of infrastructurale planning vereisen, die dus goedkoop moeten blijven en dus niet leiden tot duurzame voorzieningen.

De neo-liberale lokroep is inmiddels luider hoorbaar geworden. De neo-liberalen zijn immers in bezit van het goedkoopste recept tegen alle economische problemen: verlagen van de ondernemerslasten. Want door lagere lasten (sociale bijdragen, belastingen) en flexibiliteit zullen de ondernemers goedkoper kunnen produceren en dus meer verkopen, waarna ze meer zullen investeren en mensen aanwerven. Dit mirakel zal de welvaartsstaat redden en iedereen gelukkig maken. Uiteraard zal de CVP onder druk van zijn middenstanders en bankiers dit model moeten bespreken en inpassen in het beleid.

De christelijke arbeidersbeweging zit dan op een defensieve stelling vastgespijkerd. Haar voorkeur gaat allicht uit naar de herverdeling van arbeid en allicht ook naar lastenverlichting voor de bedrijven. Arbeidsduurverkorting met herverdeling van werk in de kapitalistische sector en de overheid is een thema dat de massa kan mobiliseren en een gemeenschappelijkvakbondsfront kan doen ontstaan. Maar tijdens de verkiezingscampagne is dat thema nooit prominent in het debat gebracht. Het gevaar bestaat dus dat de arbeidsduurverkorting gepaard zal gaan met loonsverminderingen en/of het opdrijven van de flexibiliteit. De arbeidersklasse zal dus opdraaien voor de lasten van de operatie. Geen vakbondsleider zal het echte gezien de politieke context, in zijn hoofd halen om een wankle rooms-rode coalitie weg te staken of te destabiliseren. Wie over vier jaar een balans wil opmaken, moet daar dan ook rekening mee houden: de vakbeweging zit een houdgreep.

4. *Het eco-model*

Tijdens de verkiezingscampagne hebben de groenen geen kans gekregen om hun stokpaardjeste berijden en hebben ze, blijkens de kiezersbewegingen van de ene naar de andere partij, daarom verloren aan partijen die ook een scheutje groen in hun campagne hebben gestoken. De groenen verloren ook op hun sociale vleugel, omdat een deel van de aanhang 'nuttig' wilde stemde voor de socialisten of de christen-democraten.

Toch blijft de eco-discussie een constante in de diverse parlementen en regeringen, omdat de strijd tegen de afvalberg gewonnen moet worden. De groenen zouden die strijd het liefste willen winnen aan het begin van de vervuilingsketen, de andere partijen liever ergens stroomafwaarts, omdat dit het minste revolutionair is.

Het debat en getouwtrek rond de eco-taks op plastic verpakking en het Mest Actie Plan hebben de vorige legislatuur gedomineerd. De zuivering van het oppervlakte water kan men als een even belangrijk item aanmerken. Of deze kwesties de komende jaren geregeld zullen worden, is niet zeker. Het gaat immers om vele miljarden die geïnvesteerd moeten worden of waarover men zal moeten onderhandelen met de 'vervuilers'. Die vervuilers vormen in de regel een machtige lobby (zie eco-taks en MAP).

Uiteraard zal de regering op een gegeven moment de eco-principes moeten vastleggen en daarnaar gaan handelen. Dat kan gebeuren onder Europese druk. Maar ook onder democratische druk. Die moet dan wel vertaald en gearticuleerd worden door opiniemakers en organisaties. Dat er in Vlaanderen meer varkens dan mensen wonen is een gegeven dat men ter discussie moet kunnen stellen. Moet Vlaanderen wel een grote exporteur zijn van levende varkens naar het nabije buitenland ofwel terugkeren naar relatieve zelfvoorziening? Eco-principes opstellen is evenwel gemakkelijker dan de varkensstapelafbouwen. De oplossing kan men daarom zoeken in het einde van de vervuilingsketen door bij voorbeeld de mestoverschotten *op* kosten van de belastingbetaler te laten opruimen. Een eco-taks op het gebruik van varkensvlees zou wel eens het ei van Columbus kunnen zijn: duurder varkensvlees bevordert vegetarisch eetgedrag, dus een lagere consumptie van varkensvlees, dus een kleinere varkensstapel, dus minder mest.

£ Het mi, anten-thema

Het is overbodig om uitvoerig stil te staan bij het migranten-thema, omdat uiterst rechts ook nu weer dit thema heeft uitgespeeld. De andere partijen hebben in mindere of meerdere mate deze retoriek overgenomen door hun gespierd taalgebruik of door te pochen met de recente daling van de immigratie of asielverlening. De VLD naderde hier het dichtst het Vlaams Blok. Ook de SP dacht te scoren als grote beleidsmaker op Binnenlandse Zaken met anti-migranten standpunten. Men mag daarom aannemen dat door de afremming van het Vlaams Blok en de trage groei van het FN de indruk in de overige partijen bestaat dat hun optreden inderdaad succesvol is geweest en dat uiterst rechts de wind uit de zeilen is genomen. Dat is niet zo.

Door het banaliseren van de anti-migranten politiek hebben vele kiezers van uiterst rechts het gevoel dat zij geen verkeerde houding aannemen. Ten tweede heeft uiterst rechts aan waardigheid gewonnen, ook al worden de uiterst rechtse partijen, waar dat mogelijk is, uit de politieke besluitvorming geweerd. Ten derde heeft zich de aanhang van uiterst rechts gestabiliseerd en heeft vooral het Vlaams Blok een trouwe kiesaanhang verworven in enkele grote steden. Het gevaar bestaat dus dat de politici van het Vlaams Blok nog aan respectabiliteit zullen winnen, omdat ze voor de meeste media-evenementen werden uitgenodigd en hun standpunten breed werden uitgemeten in de media. Uiterst rechts kreeg zo de status van een erkende medespeler in een debat dat de neo-fascisten beter dan de andere partijen beheersen. De andere partijen hopen dat na verloop van tijd uiterst rechts minder aandacht zal krijgen en dat daardoor een deel van die kiezers zal afhaken. Dit is een vrome wens.

Het FN werd wel afgeremd in zijn opgang, maar dan hoofdzakelijk door het niet toelaten van zijn senaatslijst. Het FN kent allerlei interne strubbelingen en ontmoette in het Luikse concurrentie van Agir. Maar de vooruitgang van het FN in de Waalse industriegebieden is intussen verontrustend. Het Vlaams Blok ging niet vooruit in vergelijking met de Europese verkiezingen van verleden jaar, maar ging wel vooruit op de industriële as Antwerpen-Maasmechelen. In de meeste industriële gemeenten werd daar de horde van de 10 procent genomen. Het Vlaams Blok beschikt daarbij over 'charismatische' figuren die diverse groepen van kiezers kunnen aanspreken, van de semi-intellectueel Gerolf Annemans voor de nationalist tot de straatvechter Filip De Winter voor de fascist. Dat missen ze bij het FN. Maar wie zegt dat men die types daar dan niet kan 'ontbolsteren'?

Het terugdringen van uiterst rechts zal dus niet gemakkelijk zijn. En vooral niet goedkoop. Dat heeft veel te maken met de sociale ontbinding in de oude wijken en industriegemeenten als gevolg van de economische crisis (de werkloosheid, de verpaupering van bejaarden en alleenstaanden, de veroudering van het woningbestand) en de vereenzaming binnen een zich veranderend sociaal weefsel. Er zijn teveel 'anderen' die duidelijk te 'anders' zijn om zich mee te kunnen identificeren of er enige lotsverbondenheid mee te kunnen voelen. De retoriek van het 'eigen volk eerst' krijgt hierdoor een emotionele dimensie die alleen door uiterst rechts verzilverd kan worden.

Conclusie

De voorbije verkiezingen hebben de machtsverhoudingen tussen de politieke partijen zoals die door Zwarte Zondag in 1991 waren vastgelegd, grosso modo gestabiliseerd. De balans is nergens, tenzij met enkele percentages, duidelijk doorgeslagen. De neo-liberalen hebben niet gewonnen, maar zijn niet verslagen. Uiterst rechts heeft zich voor vele jaren voorzien van een aantal solide zetels. De VU overleeft met een jongensachtig imago. Maar wat als daar rimpels op komen? De SP heeft bibbergeld betaald en redde alleen de meubelen door zich te verschuilen achter de brutale bek van Louis Tobback. De PS heeft ondanks de drie Guy's haar positie kunnen behouden als hoofdonderhandelaar voor de Waalse zaak en daardoor de PRL-FDF combinatie van Gol in bedwang gehouden. De CVP met het 'Brabantse trekpaard' Dehaene weet zich verzekerd van een dominante positie in de federale regering. Iedereen is dus voorlopig tevreden. Op de twee groene partijen na. Maar die troosten zich nu dat ze terug naar hun 'roots' kunnen en hun groene thema's met meer kracht moeten uitspelen. 'Wacht maar, ons uur komt nog!', denken ze daar. Op voorwaarde echter dat bij de senaatsverkiezingen ook hier een duidelijke partijleider de kop gaat trekken. Het betekent een cultuuromslag bij Agalev en Ecolo. Als verkiezingen al het vermogen hebben om 'vernieuwingen' aan te geven, dan zijn deze verkiezingen wel die van het status quo geweest, omdat in laatste instantie de twijfelaars kozen voor de ideologische kleur die het beste bij hun paste. Het werden daardoor niet de verkiezingen van de 'afrekening'. Maar zullen ze dat bij de onvermijdelijke volgende verkiezingen niet worden? Zullen de te plebisciteren koppen voor de senaat dan niet meer weezin dan sympathie uitlokken? Men kan toch niet nog eens uitpakken met hetzelfde 'Brabantse trekpaard' of met de boosaardig kijkende Tobback. De VU kan toch niet weer de lijsttrekker met een leeuw laten spelen? Meer dan enkele decennia

geleden verslijten politici vroeger en sneller. Dat zijn pijnlijke vragen waar de campagnemakers en de lijsttrekkers een antwoord op zullen moeten verzinnen door nu de problemen aan te pakken.